

gúnak érzem: „Az 1948 utáni több mint két évtized számos köztörténeti problémája feltáratlan, vitás kérdések sokasága tornyosul a kutató elé. Így távol áll tőlünk még a szándéka is annak, hogy a katolikus egyház 1944–1971 közötti történetéről átfogó igényű monográfiát próbáljunk írni.” Gergely Jenő, akinek nagy erőssége, hogy szakítva az elmúlt évtizedek előítéletes, broszúraszerű stílusával, levéltári anyag alapján nyúl a 20. századi magyar egyháztörténet kérdéseire, most olyan korszak krónikáját írta meg, amelynek levéltári forrásai nagyrészt még hozzáférhetetlenek vagy hiányoznak. Ezért az elsődleges források helyett nagyrészt sajtóanyagra és könyvekre támaszkodhatott, amint ezt jegyzetei is tanúsítják. Ebből azonban az is következik, hogy a korabeli publicisztikai megítélésektől nem tud egészen elszakadni.

Ennek ellenére nemcsak a fiatalabb nemzedékek számára érdekes olvasmányról van szó, hanem a lehetőségekhez képest a legnagyobb adatszerúségre és tárgyilagos megítélésre törekvő krónikáról is.

A kötet egyik legérdekesebb fejezete az 1950-es megállapodásról szóló, mert itt először kapunk ízelítőt a tárgyalások jegyzőkönyveiből és mellékleteiből. A 16 oldalnyi „keletkezéstörténet” is kevésnek tűnik, tekintve az egyezmény máig ható jelentőségét.

Gergely Jenő egész könyvén végigvonul az adatszerúségre törekvés. Kitűnő szolgálatot tesznek e vonatkozásban táblázatai, nemcsak a kötet mellékleteiként (1948-ban a hívek száma, egyesületek száma, papok száma, plébániák és filiák száma egyházmegyénként, a korabeli egyházkormányzati beosztás, hierarchia, a működő szerzetesrendek főnökei, lét-

száma, intézményei 1948-ban, a női rendek stb.), de a szöveg közben is.

Olvasunk kölcsönös bizalmatlanságról és kölcsönösen elkövetett hibákról, az állami és a pártpolitika meg az egyházi politika hibáiról. Valószínű, hogy az olvasók egyik része más-képp hangsúlyozza ezt a kölcsönösséget, mint a másik, de aligha cáfolható a kölcsönösség ténye. Az esetenkénti elemzés még hátravan.

A papi békemozgalom megindulásáról szóló oldalak is az „izgalmas” fejezetek egyikét alkotják. Az eddig e kérdésben nem tapasztalt árnyalt fogalmazás teszi érdekessé és persze vitathatóvá is.

Gergely Jenő megtette az első kísérletet arra, hogy a tárgyalt évtizedek egyházpolitikai alakulását hibáival együtt mutassa be, és nem csupán általánosságban maradó megállapításokat tegyen. Gergely történész és nem egyházpolitikus. Hiba volna tehát könyvét úgy tekinteni, mint annak pontos tükrét, hogyan látja a mai magyar hivatalos egyházpolitika saját előzményeit. Azt azonban mindenképpen mutatja ez a könyv, hol tartunk ma az elmúlt évtizedek történeti bemutatásában. A szerző éppenséggel nem hálás feladatra vállalkozott. „Az egyház tegnapihoz sokféle érzékenység, elfogultság, nemegyszer indulat tapad” – írja. De végül is a 60-as évek derekától kibontakozó új egyházpolitikai szakasz nemcsak lehetővé tette, hanem már kívánta is ezt a kezdeményezést. Nincs olyan történeti munka, amit meg ne haladna a további kutatás. Maga Gergely Jenő lesz, aki újírja könyvét, hogyha forrásbázisa bővül és a történeti távlat tovább segíti az elemző feltárást. (*Kossuth Kiadó*)

Rosdy Pál

Kiállítás

Gadányi Jenő emlékkiállítás

Mint korunk számos nagy mestere, művésztének erejét Gadányi Jenő is jórészt az érzelem és a tudat, a tapasztalat és a képszerűség törvényei ellenpontosító teljességének köszönheti. Akárcsak sok más, kiemelkedő festőtársa,

ő is magányos alkotó volt, aki belső sugallata szerint rendelt alá időről időre egyes festői elveket másoknak, noha mesterségének minden problémája érdekelte.

Egyik nyilatkozatában föltárta, hogy bármennyire csábította és lenyűgözte a természet érzékletes gazdagsága, melyet tanulmányozott is, az impresszionista világlátás „véletlen for-

dulataitól” mégis elhatárolta magát. Az örökké lezáratlan természet egyfelől, a tudat szervező Rendje másfelől: ez a kettős ígézet ösztönözte Gadányi festői szemléletét. Képeit találoán nevezte Kassák „az invenciózus és tudatos ember alkotásai”-nak.

A színek dialógusának értelmezése már kezdetben izgatta, majd a kubizmus csapásán – alighanem Braque közvetítésével – elsősorban csendéletein, de néhány figurális művében is a síkok szerkezetteremtő szerepe foglalkoztatta, ahogy ezt egy-két itt látható, meggyőzően szép festménye is tanúsítja. Az évek múltával, ahogy belső világa összetettebbé vált, mesterségének problémáit pedig a tapasztalati élmény fokán rendre átélte és földolgozta, műveiben a képalkotás úgyszólván valamennyi törvényszerűsége megválaszolt kérdések alakjában jelent meg. Ennek a teremtő szellemiségnek a forrása drámai sorsrész, formanyelve, ahogy ezt mindenekelőtt élete utolsó másfél évtizedében sokasodó, mintegy másfél ezer grafikája bizonyítja, a természeti motívumokra jobbra csak utaló, konstruktív látás. Kassáknak adott interjújában vallotta Gadányi: „A konstrukció magja az a bizonyos valami, amit pl. az irodalomban drámai mag-nak szoktak nevezni. A jó kép egy központi magból árad szét, minden elemével egy központi magban iparkodik találkozni. Az így konstruált kép zárt kompozíciót alkot.” Ebből a hitvallásból is nyilvánvaló, hogy Gadányinak a természet is csupán médium, amelyen át személyisége nyilvánul meg. Ezzel is magyarázhatjuk, hogy fejlődése során tájképei mindinkább animisztikusak vagy drámai ritmusban megelevenítettek. Az utóbbira hadd juttassam eszünkbe a nevezetes *Kék fényeket* vagy a *Kukoricást*, az előbbit szemléltetheti több kései akvarellje, melyen a fák, cserjék és más természeti képződmények mozgást jelző élőlények: kapcsolatba illeszkedő figurasejtelmek vagy állatok. Gadányi animizmusa olyan szerkezeti rendben teljesedik ki, melynek tájképi vizualitása jelek rendszere ugyan, de alkotójuk, néhány kivételtől eltekintve, az absztrakción innen marad. Hol létezik azonban efféle természet? Bennem – válaszolhatta joggal Gadányi.

Egy pillanatra se higgyük, hogy ez a vizualitás illusztratív, mert hogy valomásra hivatkozunk, Gadányi hisz ugyan a természet mé-

lyén folyó élet belső lendületében, egyetemességében, de mindezt a képírás törzsökös eljárásaival fejezi ki. Animizmusának is egyik eszköze folt és vonal disszonanciája. Ahogy korábban a körvonalak ismétlésével szemléltette az érzéklet határainak képlekenységét, utóbb kontúrjain áthullámszik a szín, sőt foltjain belül is árnyalatokkal utal a fény-árnyék problematikájára: így vizualizálja a tenyészetnek azt a dinamikáját, melyet emlékképekkel áthatva, érzelmi felhangokkal dúsítva drámai kompozícióul ad vissza. Ugyanakkor kompozíciói líraian hangoltak. Mert csupa líra, ahogy belső élete a legváltozatosabb alakzatokba árad ki, amikor egyazon látományban az egymásnak felelgető árnyalatok mértéktartó harmóniában vagy éppen a harsányabb színek élénk ellentmondásban egy örökmozgó szellem roppant tág skáláját fejezik ki.

Gadányi a látványt egységesnek fogta föl. A tapasztalati világ felülete alatt, a szintézis igényével a nyitó és záró vonalak rendszerét mint a nép csontvázát érzekelte és jelenítette meg. Kiváló értői mégis szóba hozzák dekorativitását, és ezt indokoltan teszik. Matisse példájára csendéletek, enteriőrök háttérét élénkítette annak idején a tárgyakhoz – terítőkhöz, tapétákhoz – tartozó és első látszatra diszító célzatú, ám a képegészben főként síkokat jelző motívumaival. Később és elsősorban akvarell tájképein az értelmezhető jelek távlatot sugallnak, és nemegyszer a központi jelentés második szölamai, azaz a pikturális beszédet gazdagítják. A teremtő képzelet csap itt át a maga teremtette határain, de a festő olykor fantasztikus képzeletével is csupán egy újabb szerkezet bonyolultabb rendjére ébreszt.

Gadányi festői leckéjét egy másik, időbeli művészet képviselőjeként, de a piktúra formanyelvének sérelme nélkül igyekeztem megfogalmazni. Képei előtt állva a társművészet művelőjét föllelkesíti a folyvást megújuló képzelet határtalan tevékenysége, együttgondolkodásra készíti a személyiség erőinek folyamatos és termékeny kölcsönhatása, és alkotó kedvét fölcsigázza, ahogy Gadányi állandóan eszközeinek rendeltetésével kísérletezik, mindamellott stílusa összevethetetlen, mindig fölismerhető. Gyáros fejem, írta alkotó tudatáról Babits, és ezt mondhatjuk el a festő Gadányi alkotó szelleméről is.

Rába György